

Praktische verloskunde

Praktische verloskunde

Marianne Prins
Jos van Roosmalen
Sicco Scherjon
Yvonne Smit

Bohn Stafleu van Loghum
Houten 2009

© 2009 Bohn Stafleu van Loghum, onderdeel van Springer Uitgeverij

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën of opnamen, hetzij op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 j^o het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Samensteller(s) en uitgever zijn zich volledig bewust van hun taak een betrouwbare uitgave te verzorgen. Niettemin kunnen zij geen aansprakelijkheid aanvaarden voor drukfouten en andere onjuistheden die eventueel in deze uitgave voorkomen.

ISBN 978 90 313 6145 8

NUR 876

Ontwerp omslag en binnenwerk: TEFF (www.teff.nl)

Omslagfoto: 'Geboorteschreeuw', serpentijn, 1994, 50 x 41 x 24 cm, van Anita Nuñez Larraz, Amsterdam

Automatische opmaak: Pre Press, Zeist

Tekeningen: Hans Brik, Callantsoog

3D-Elements, Nieuwkoop

Eerste druk 1973, tweede druk 1975: De Erven Bohn, Amsterdam

Derde druk 1978, vierde druk 1982: Scheltema & Holkema, Utrecht

Vijfde druk 1986, zesde druk 1987, zevende druk 1989: Bohn, Scheltema & Holkema Utrecht

Achtste druk 1992, negende druk 1996, tiende druk 1999: Bohn Stafleu van Loghum, Houten

Tiende, herziene druk, eerste oplage, 1999

Tiende, herziene druk, tweede oplage, 2001

Elfde, herziene druk 2004

Elfde, herziene druk, tweede oplage, 2006

Elfde, herziene druk, derde oplage, 2008

Twaalfde, herziene druk, eerste oplage, 2009

Bohn Stafleu van Loghum

Het Spoor 2

Postbus 246

3990 GA Houten

www.bsl.nl

Inhoud

Voorwoord 7

Ten geleide 9

1 Maatschappelijke aspecten van de verloskunde 11

- 1.1 Inleiding 11
- 1.2 Organisatie van de verloskundige zorg 12
- 1.3 Medewerkers in de verloskundige zorg 13
- 1.4 Maternale sterfte 16
- 1.5 Geboortestatistiek 18
- 1.6 Perinatale sterfte 21
- 1.7 Kinderlijke morbiditeit 24
- 1.8 Kwaliteitswaarborging 25
- Literatuur 26

2 Preconceptionele zorg 27

- 2.1 Inleiding 27
- 2.2 Risico-inventarisatie 28
- 2.3 Gezondheidsbevorderende maatregelen 28
- 2.4 Counseling 33
- 2.5 Voorbeelden van interventies 35
- Literatuur 36

3 De normale zwangerschap 37

- 3.1 Fysiologie van de voortplanting, menstruele cyclus 37
- 3.2 Bevruchting en blastogenese 39
- 3.3 Ontwikkeling van embryo en foetus 42
- 3.4 Foetale groei en ontwikkeling 43
- 3.5 Placenta, vliezen en navelstreng 53
- 3.6 Functie van de placenta 55
- 3.7 Duur van de zwangerschap 59
- 3.8 Fysiologische aanpassing aan de zwangerschap 59
- Literatuur 65

4 Prenatale zorg 67

- 4.1 Selectie van zwangeren 67
- 4.2 Diagnostiek vroeg in de zwangerschap 69
- 4.3 Lichamelijk onderzoek 70
- 4.4 Prenatale controles 71
- 4.5 Veel voorkomende klachten in de zwangerschap 96
- 4.6 De atermen periode 106
- Literatuur 109

5 De normale baring 111

- 5.1 Baringskanaal 111
- 5.2 Foetale schedel 114
- 5.3 De baring 115
- 5.4 Het eerste tijdperk: de ontsluiting 119
- 5.5 Het tweede tijdperk: de uitdrijving 129
- 5.6 Het derde tijdperk: het nageboortetijdperk 141
- 5.7 Het vierde tijdperk: de postplacentaire periode 145
- 5.8 Perineumletsel 146
- 5.9 De pasgeborene 149
- 5.10 Partusverslag 155
- Literatuur 155

6 De normale kraamperiode 157

- 6.1 Fysieke veranderingen en involutie van de uterus 158
- 6.2 Lactatie 161
- 6.3 Praktijk van de voeding 163
- 6.4 Anticonceptie post partum 169
- 6.5 De pasgeborene in de eerste levensweek 171
- 6.6 De zorg in de kraamperiode 177
- 6.7 Observatie van het kind 179
- 6.8 Seksualiteit post partum 182
- 6.9 Nacontrole zes weken post partum 183
- Literatuur 184

7 Meervoudige zwangerschap 185

- 7.1 Prevalentie 185
- 7.2 Een- en meereigigheid 186
- 7.3 Diagnostiek en symptomatologie 187
- 7.4 Zwangerschap en baring bij meerlingen 188
- 7.5 Perinatale sterfte en neonatale morbiditeit 189
- 7.6 Behandeling 189
Literatuur 191

8 Afwijkingen van de zwangerschap en aandoeningen die door de zwangerschap worden veroorzaakt 193

- 8.1 Afwijkingen in de duur van de zwangerschap 193
- 8.2 Hyperemesis gravidarum 208
- 8.3 Hypertensie in de zwangerschap 209
- 8.4 Stoornissen in de ontwikkeling van de placenta en in de groei van de foetus 216
- 8.5 Intra-uteriene vruchtdood 228
- 8.6 Afwijkende bevindingen bij prenatale screening en diagnostiek 228
- 8.7 Afwijkingen van het vruchtwater en de vliezen 236
- 8.8 Bloedverlies in de tweede helft van de zwangerschap 239
- 8.9 Zwangerschapsdermatosen 245
- 8.10 Bekkenpijn 246
Literatuur 246

9 Ziekten en afwijkingen die de zwangerschap compliceren 249

- 9.1 Anemie 249
- 9.2 Bloedgroepimmunisatie 251
- 9.3 Infectieziekten 255
- 9.4 Diabetes mellitus 264
- 9.5 Ziekten van nieren en urinewegen 268
- 9.6 Hart- en vaatziekten 270
- 9.7 Longziekten 273
- 9.8 Leveraandoeningen 273
- 9.9 Schildklierziekten 274
- 9.10 Neurologische aandoeningen 275

- 9.11 Gynaecologische en chirurgische aandoeningen 276
- 9.12 Verslavingsziekten 278
Literatuur 281

10 Pathologie bij de baring 283

- 10.1 Niet vorderende ontsluiting 283
- 10.2 Langdurige uitdrijving 288
- 10.3 Medicamenteuze pijnstilling 289
- 10.4 Liggingsafwijkingen van de foetus in hoofdligging 291
- 10.5 Disproportie tussen kind en baringskanaal 294
- 10.6 Uterusruptuur 295
- 10.7 Stuitligging 296
- 10.8 Dwarsligging 300
- 10.9 Schouderdystocie 300
- 10.10 Laesies van de plexus brachialis 302
- 10.11 Voorliggende en uitgezakte navelstreng 302
- 10.12 Vruchtwaterembolie 303
- 10.13 Hypoxie van de foetus 303
- 10.14 Intra-uteriene infectie bij de baring 308
- 10.15 Stoornissen in het nageboortetijdperk en in de vierde periode 309
- 10.16 Verloskundige ingrepen 311
Literatuur 315

11 Pathologie in de kraamperiode 317

- 11.1 Pathologie bij de moeder 317
- 11.2 De zieke pasgeborene 325
- 11.3 Begeleiding van de ouders bij couveuse-opname en perinatale sterfte 330
Literatuur 332

12 Bijlagen 333

- 12.1 Geboortegewichtcurven 333
- 12.2 De verlostas 343
- 12.3 Classificatie van de gevaren van geneesmiddelengebruik in de zwangerschap en tijdens borstvoeding 345
- 12.4 Aanbevolen literatuur 347

Register 349

Voorwoord

Deze twaalfde druk van *Praktische verloskunde* is geheel herzien, nu door vier auteurs: twee verloskundigen en twee obstetrick. Behalve Marianne Prins en Jos van Roosmalen hebben Yvonne Smit en Sicco Scherjon een bijdrage geleverd. Allen zijn werkzaam in het onderwijs. Het boek richt zich, evenals de vorige drukken, vooral op de eerste lijn: verloskundige en huisarts, en op hen die in opleiding zijn voor die beroepen. Daarmee is het ook geschikt voor medisch studenten.

De verloskunde neemt in de medische zorg een bijzondere plaats in. Zij richt zich, anders dan de andere vakgebieden, in de eerste plaats op de begeleiding van een fysiologisch proces. Die begeleiding is nodig, primair om de vrouw hulp en steun te bieden maar ook om tijdig afwijkingen en ontsporingen van de fysiologie op te sporen en zo mogelijk te corrigeren. De verleiding kan daarbij ontstaan – vooral in de kliniek waar ingrijpen gemakkelijk is – de fysiologie te corrigeren om de efficiëntie van het zorgproces te bevorderen. Dat is een belangrijke reden waarom het aantal ingrepen in de fysiologie van zwangerschap en baring tegenwoordig toeneemt. Aandacht is derhalve nodig voor de begeleiding tijdens de ontsluitingsfase. Wordt de kraamverzorgster voldoende ingeschakeld tijdens de baring en is zij aanwezig bij de geboorte van het kind? Zijn de frequente verwijzingen naar de

tweede lijn op niet-urgente indicatie wel noodzakelijk?

In Nederland heeft de verloskundig hulpverlener in de eerste lijn een zelfstandige positie binnen grenzen die bepaald worden door de eigen deskundigheid. Daarop is altijd kritiek geweest van obstetrick in het buitenland maar ook in eigen land; ook nu wordt die kritiek gehoord. De auteurs van *Praktische verloskunde* hebben tot dusver altijd het standpunt verdedigd dat er goede gronden zijn voor die zelfstandigheid van de eerste lijn, omdat de begeleiding van een fysiologisch proces een eigen deskundigheid vraagt. Dat neemt natuurlijk het belang van een goede samenwerking niet weg, en een regelmatige kritische beoordeling van die samenwerking door beide partijen is dan ook essentieel.

Onderwerpen die momenteel in de belangstelling staan, zoals preconceptionele zorg, prenatale screening van congenitale afwijkingen bij de foetus en pijnstilling bij de baring krijgen in deze druk bijzondere aandacht.

Ik wens het boek in handen van de vernieuwde redactie een goede toekomst.

Amsterdam, zomer 2009
P.E. Treffers

Ten geleide

Praktische verloskunde, waarvan u nu de geheel herziene twaalfde druk onder ogen hebt, was van origine bestemd voor huisartsen die hun kennis van de verloskunde wilden opfrissen. Onder het auteurschap van Pieter Treffers is deze doelgroep uitgebreid tot verloskundigen, artsen en degenen die in opleiding voor deze beroepen zijn.

Sinds de eerste druk in 1973 is er veel veranderd in de verloskunde en de organisatie van de verloskundige zorg. In de beginjaren zeventig van de vorige eeuw vond ongeveer twee derde van alle bevallingen thuis plaats en deze vielen voor ongeveer de helft onder verantwoordelijkheid van de huisarts. Nu is dat nog het geval bij drie à vier procent. Het aandeel van de verloskundige in het totaal van de verloskundige hulp is complementair daaraan toegenomen.

Niet alleen heeft er een verschuiving plaatsgevonden wat betreft het aandeel van de verschillende verloskundige zorgverleners, ook de zorg zelf verandert continu. Zo is preventieve (preconceptionele) zorg een belangrijk onderdeel van de verloskundige zorg geworden. Daarom is een hoofdstuk over dit onderwerp in deze druk op-

genomen. De toenemende vraag naar en de ontwikkelingen in screeningmethoden en prenatale diagnostiek hebben het noodzakelijk gemaakt de hoofdstukken over prenatale zorg ingrijpend te wijzigen. Hierbij hebben counseling, cliëntgericht en vraaggestuurd werken onze speciale aandacht gekregen. De meest recente inzichten in bijvoorbeeld de adaptatie van de moeder aan de zwangerschap en het op gang komen van de baring zijn opgenomen in dit boek, maar het is vooral een boek over beleid en handelingen in de dagelijkse praktijk: *praktische verloskunde*.

Voor zover mogelijk hebben wij onze teksten gebaseerd op wetenschappelijk bewijs, en aangegeven wanneer dit ontbrak.

Tabellen zijn aangepast en nieuwe figuren zijn ingevoegd. Gebruikers, met name docenten, moeten er rekening mee houden dat daardoor niet alleen de nummering van de hoofdstukken maar ook die van tabellen en figuren is gewijzigd.

Opmerkingen en suggesties van alle gebruikers ontvangen wij graag.

Zomer 2009